

Рогов Г.К.

СТРАХОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СТІЙКОСТІ

У статті досліджено проблеми, пов'язані з формуванням страхового механізму забезпечення корпоративної стійкості. Доведено, що основи його побудови не коректно ототожнювати з принципами сталого страхування. Обґрунтовано визначення страхового механізму забезпечення корпоративної стійкості, охарактеризовано його форми, методи, інструменти та важелі. Проаналізовано вплив страхування на корпоративний розвиток в екологічному та соціальному вимірах, за сучасних умов в Україні. Визначено структуру страхового механізму корпоративного сталого розвитку, а також фактори, від яких залежить результативність його формування та функціонування.

Ключові слова: принципи сталого страхування, страховий механізм, сталий розвиток, корпоративна стійкість, екологічне страхування, альтернативний трансфер ризику.

Постановка проблеми. Цілі європейської інтеграції України можуть бути досягнуті лише на основі якісно нового рівня корпоративних екологічних і соціальних стандартів. Він передусім визначається ступенем зрілості системи фінансових механізмів сталого розвитку (забезпечення корпоративної стійкості). В її структурі важливе місце посідає страхування. Реалізація задачі створення страхового механізму забезпечення корпоративної стійкості потребує відповідного теоретичного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Страхування в контексті сталого розвитку сьогодні розглядається переважно або через призму реалізації принципів сталого страхування (Principles for Sustainable Insurance, скорочено PSI), що розроблені у рамках фінансової ініціативи ООН [1], або ототожнюється з суто екологічним страхуванням. В останніх публікаціях, які торкаються цієї теми, висвітлюються питання тарифної політики страховиків [2], удосконалення методів альтернативного трансферу ризику (alternative risk transfer або скорочено ART) [3], використання аналізу комплексних адаптивних систем для перетворення страхування в ефективний інструмент управління кліматичним ризиком [4], аналізуються інституціональні фактори запровадження екологічного страхування [5], наслідки посилення вимог законодавства у царині охорони довкілля в країнах ЄС [6] тощо. Проте, понятійний апарат страхового механізму забезпечення корпоративної стійкості, як цілісної системи, та методологія його формування досі не розроблені й потребують подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування авторського бачення щодо поняття і структури страхового механізму

корпоративного сталого розвитку, а також факторів, необхідних для його створення та функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий механізм корпоративної стійкості не коректно ототожнювати із сталим страхуванням. Він, як складова цілісної системи фінансових механізмів, має за мету забезпечення балансу стратегічного корпоративного розвитку в економічному, екологічному і соціальному вимірах. У принципах сталого страхування не згадується поняття збалансованості показників, а також економічний вимір. Натомість привертається увага до управлінських аспектів діяльності страховика, тобто регулювання, розкриття інформації, етики і принципів і узгодження інтересів [7, с. 12]. Ці питання належать до сфери внутрішнього економічного механізму страхової компанії.

Цільові орієнтири страхового механізму корпоративного сталого розвитку та сталого страхування в екологічному вимірі повністю збігаються. Соціальна складова сталого страхування виходить за межі відповідного виміру корпоративної стійкості, адже вона переважно охоплює проблематику, не пов'язану безпосередньо з виробничо-господарською діяльністю підприємств. Зокрема, це доступ до страхування осіб з низькими доходами, запобігання пандемії тяжких захворювань, боротьба зі злочинністю, тероризмом і торгівлею зброєю, зменшення уразливості місцевих громад до природних і штучних катастроф, пенсійне забезпечення, безпечне харчування [7, с. 77]. Практично соціального виміру корпоративного сталого розвитку стосуються лише питання дитячої та примусової праці в ланцюжках постачання, нанотехнологічних ризиків і безпеки праці. Разом з тим, поза межами задекларованих соціальних аспектів сталого страхування поки що залишається цільове інвестування коштів страхових фондів у цінні папери лідерів соціально-відповідального бізнесу. Із загальної проблематики сталого страхування не виокрем-

© Рогов Георгій Костянтинович, к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова, м. Миколаїв, тел.: 067-510-69-41, e-mail: gekoro7@gmail.com

люється питання добровільного соціального й пенсійного страхування працівників за рахунок коштів роботодавців. Утім, це є важливою складовою страхового механізму забезпечення корпоративної стійкості, що стимулює сталий розвиток у соціальному вимірі. Емпіричні дослідження доводять, що пенсійні фонди за певних умов приймають інвестиційні рішення, беручи до уваги соціальні та екологічні показники підприємств – об'єктів інвестування [8, с. 235-236; 9, с. 279- 280]. У цьому проявляється синергетичний ефект страхового та інвестиційного механізмів корпоративного сталого розвитку.

З огляду на викладене вище, можна констатувати, що страховий механізм забезпечення корпоративної стійкості на відміну від сталого страхування являє собою динамічну складову системи фінансових механізмів, яка забезпечує збалансований корпоративний розвиток в економічному, екологічному і соціальному вимірах шляхом застосування оптимальної комбінації форм, видів, методів, інструментів та важелів страхування. Згідно з Законом України «Про страхування» розрізняють дві його форми – добровільну та обов'язкову, які, у свою чергу, розділяються на види (страхування майна, відповідальність перед третіми особами тощо). Методи страхування традиційно класифікують за ознакою розподілу відповідальності між страховиками і страхувальником (методи повного, часткового, пропорційного та непропорційного страхування). Основними інструментами впливу страхового механізму є страховий договір, страхові суми, виплати, відшкодування і франшиза, а важелями – страхові тарифи та інші чинники визначення вартості страхових внесків і виплат.

Існуючі в Україні системи загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування не є концептуальною ознакою правової основи сталого розвитку, позаяк вони притаманні концепції неокласичної економіки (бізнес – центрizmu). Обов'язкове страхування екологічних ризиків чинним законодавством передбачене лише для об'єктів, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру, а також для найбільш небезпечних видів економічної діяльності. На соціальний вимір корпоративного сталого розвитку страхові послуги із наведеного вище переліку впливають опосередковано, через вельми обмежений механізм забезпечення компенсації ймовірної шкоди місцевим громадам і окремим категоріям працівників. Статистичні дані Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) свідчать про те, що частка зазначених видів страхування в загальній сумі премій і виплат за обов'язковим страхуванням, не є суттєвою. Найбільші значення цих показників протягом 2010–2013 років, були

характерні для страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки та не перевищували відповідно 3 % та 0,3% [10]. Лише за цим видом страхування спостерігалась і певна позитивна динаміка сум страхових премій.

Одержання конкурентних переваг у корпоративному сталому розвитку через використання такого інструменту, як страхування, неможливе лише у рамках його обов'язкової форми. Чинне законодавство України містить перелік, характеристики та класифікаційні ознаки основних видів добровільного страхування [11], але не встановлює заборону на вибір інших. Аналізуючи цей перелік на предмет його відповідності цілям збалансованого корпоративного розвитку в соціальному та екологічному вимірах можна зробити такі висновки.

По – перше, механізм добровільного страхування відкриває перспективи для підвищення корпоративних соціальних стандартів і перетворення їх на конкурентний фактор. Йдеться про запровадження медичного та інших видів соціального страхування працівників за рахунок коштів підприємств. Проте, реалізація цих перспектив потребує, зазвичай, формування якісно нового інституціонального середовища.

По – друге, укладання договорів добровільного страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ підприємствами, які не належать до категорії об'єктів підвищеної небезпеки, сприятиме підвищенню корпоративних екологічних стандартів. Аналогічний висновок можна зробити стосовно використання полісів добровільного страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника), які максимально враховують ризики можливої шкоди довкіллю і передбачають відповідну її компенсацію в разі настання страхової події.

По – третє, законодавство не містить характеристик і класифікаційних ознак екологічного страхування. Пояснювати це тим фактом, що Закон України «Про екологічне страхування», попри довготривалу фахову дискусію, досі не прийнято, не зовсім вірно, адже існують об'єктивні причини. Рівень екологічності вітчизняної економіки є конче низьким, що обумовлює настільки високі страхові ризики, премії та виплати, за яких укладання відповідних страхових договорів визнається, здебільшого, недоцільним, особливо з огляду на існуюче інституціональне середовище, що уможливило ухилення від вимог чинного природоохоронного законодавства. Утім, поліси екологічного страхування не заборонені і пропонуються окремими страховиками.

Нарешті, певні можливості для страхування екологічних небезпек надає добровільне страхування відповідальності перед третіми особами, іншої, ніж відповідальність власників наземного, повітряного та водного транспорту. Компенсація

нанесення шкоди об'єктам навколишнього середовища жодним чином не суперечить класифікаційним ознакам цього виду страхування. Деякі українські страховики беруть на себе таке зобов'язання за договорами страхування відповідальності перед третіми особами. Серед них Національна акціонерна страхова компанія «Оранта», Українська страхова група, ПрАТ «Європейський Страховий Союз», «Альфа Страхування».

За умови врахування небезпек низьких екологічних і соціальних корпоративних стандартів у методиці визначення тарифів страхування фінансових ризиків, цей вид фінансових послуг також може вважатися структурним елементом механізму сталого розвитку. Аварійні викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря та скиди у водні об'єкти, так само як і гострі трудові конфлікти на підприємстві, з високою ймовірністю призводять до перерв їхньої господарської діяльності та непередбачуваних фінансових витрат, тобто до реалізації класифікаційних ризиків такого виду страхування. Проте, актуальність указанного методичного підходу залежить від сили впливу корпоративних екологічних і соціальних стандартів на фінансові результати підприємств, яка, в свою чергу, визначається комплексом інституціональних факторів. Проблематика визначення тарифів має важливе значення, безумовно не лише для страхування фінансових ризиків. Навіть у екологічному страхуванні тарифи нерідко формуються на основі усереднених галузевих ризиків. Критикуючи такий підхід, І.А. Сааджан справедливо стверджує, що нехтування індивідуальними ризиками підприємств позбавляє страхування стимулюючої функції, та вказує на необхідність урахування інформації щодо викидів і скидів забруднюючих речовин, стану очисних споруд, історії аварійних ситуацій, дотримання техніки безпеки та іншої специфіки функціонування конкретного суб'єкта господарювання [2, с.242]. З огляду на сучасний досвід страхування в скандинавських країнах, до інформації, яка є суттєвою для встановлення тарифів, слід віднести і дані щодо застосування страхувальником енергозберігаючих та енергоефективних основних засобів і технологій [12, с.35-36].

Стимулююча функція для страхового механізму корпоративного сталого розвитку є основною за визначенням. Тарифна політика впливає на її реалізацію таким чином. Якщо ризики високі, страхування визнається недоцільним або через пряму відмову страховика, або з огляду на занадто великі премії. Прагнення до їх зменшення створює стимули для корпоративного сталого розвитку. Провідні страхові компанії використовують ці стимули, як на стадії, що передують укладенню договору, сприяючи розробці програми заходів щодо зниження ризиків, зокрема екологічних, так і у подальшому, приймаючи рішення

щодо зменшення премій за результатами моніторингу ходу її виконання [13, с.14].

Відмінною рисою досконалого страхового механізму корпоративного сталого розвитку є формування інвестиційної політики страховиків з врахуванням екологічних і соціальних показників об'єктів інвестування. На жаль, у реаліях сучасної української економіки, соціально відповідальне інвестування ще не може бути предметом кількісного аналізу. Проте, співставлення статистичних даних щодо структури сукупного інвестиційного портфелю страховиків в Україні та в інших країнах Європи дозволяє звернути увагу на певну розбіжність у рівні його ризикованості, яка для страхувальника є одним із індикаторів небезпеки втрати його корпоративної стійкості. Цінні папери посідають провідне місце в структурі активів страхового сектору економіки (близько 70% за даними 2012 року) [10]. Утім в Україні переважає інвестування в корпоративні права акціонерних товариств (43,7% – 61,2%) [10], тоді як за європейською статистикою – у менш ризиковані боргові цінні папери (41,8% – 50,4%) [14]. Українські страховики зберігають в облігаціях підприємств і цінних паперах, що емітовані державою, лише трохи більше 8% активів.

Наведені результати аналізу екологічних і соціальних аспектів правової бази та досвіду сучасного страхування дозволяє доповнити сформульовану дефініцію страхового механізму корпоративного сталого розвитку конкретним змістом, а саме визначити його структуру та передумови формування. Складовими цього механізму на рівні узагальнених класифікаційних груп, окрім збалансованої комбінації видів екологічного і соціального страхування, повинні стати тарифна політика, заснована на аналізі потенційних небезпек, пов'язаних з низькими показниками корпоративного розвитку у всіх його вимірах, альтернативний трансфер ризику (ART), а також соціально відповідальне інвестування капіталу страхових компаній (рис.1). Основні структурні елементи зазначених класифікаційних груп було розглянуто вище. Варто підкреслити, що страховий механізм корпоративного сталого розвитку є динамічною системою, складові якої знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії.

Як уже зазначалось, за сучасного соціально-економічного стану України констатувати наявність страхового механізму корпоративної стійкості передчасно. Більше того, процес його формування є багатостадійним. На певних стадіях окремі підсистеми страхового механізму матимуть різну ступінь розвитку, а характер їх взаємодії змінюватиметься. На перехідному етапі, що характеризується активізацією процесів упровадження підприємствами заходів щодо зменшення викидів і скидів забруднюючих речовин, екологічні ризики доцільно буде враховувати у методиках визначення тарифів за договора-

ми страхування фінансових ризиків і відповідальності перед третіми особами. З метою зниження ризиків до рівня, прийняттого для укладання договорів, крім засобів тарифної політики, доцільно використання такого ART- продукту, як комбіноване страхування незалежних ризиків (trigger products).

Наприклад, умовою відшкодування за договорами страхування відповідальності перед третіми особами може бути одночасне настання двох незалежних подій: реалізація екологічних ризиків і падіння звичайної ціни на продукцію страхувальника. Така ж, або аналогічна умова, за певних обставин є доречною в указаних цілях і стосовно страхування фінансових ризиків, зок-

рема збитків страхувальника внаслідок перерви в господарській діяльності. Результативність процесів формування і функціонування страхового механізму корпоративного сталого розвитку залежить від взаємодії комплексу факторів. Початковий імпульс цим процесам повинно дати реформування законодавства. Йдеться, передусім, про запровадження еколого-трудової податкової реформи (ЕТПР) і реформи пенсійного забезпечення, удосконалення антикорупційного законодавства та правової бази регулювання ринку фінансових послуг. Взаємний вплив структурних складових системи фінансових механізмів забезпечення корпоративної стійкості є визначальним внутрішнім чинником її розвитку.

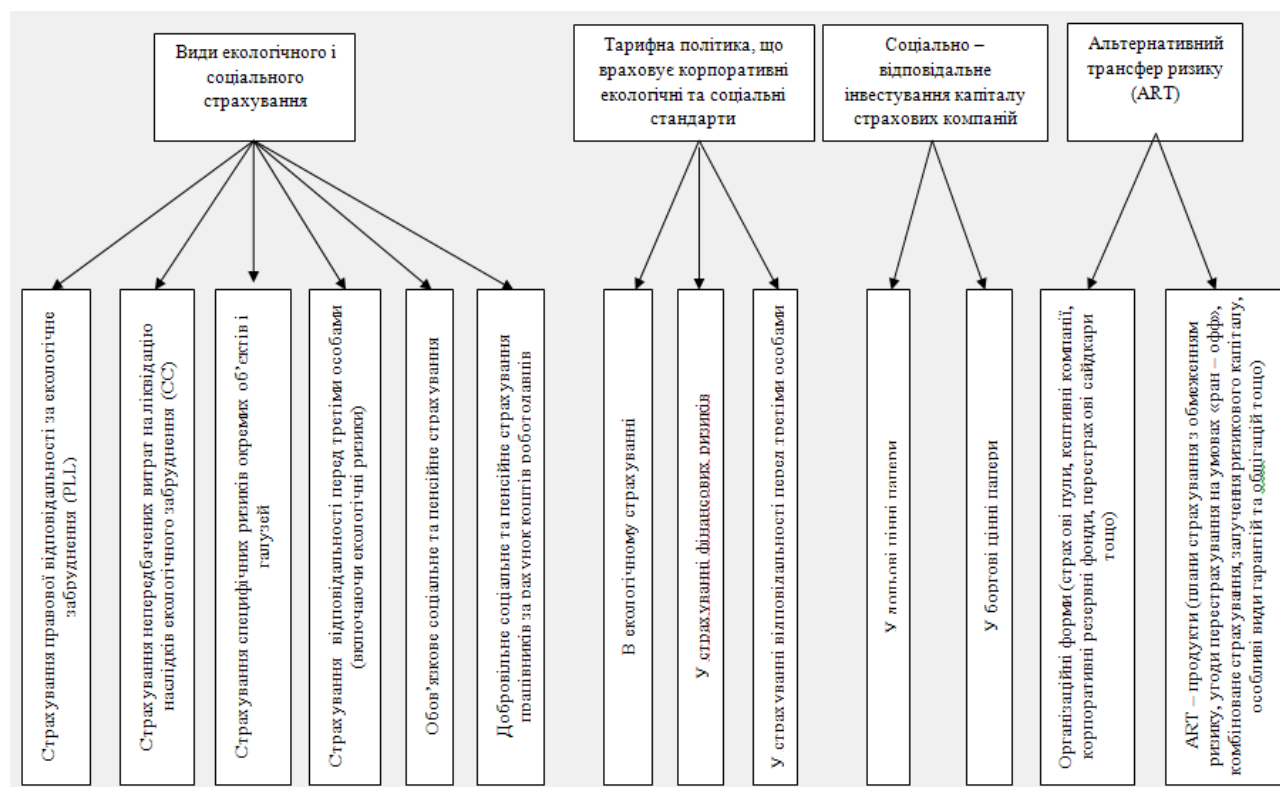

Рис. 1. Структура страхового механізму корпоративного сталого розвитку*

* Авторська розробка

Податковий механізм, сформований на основі фіскально нейтральної ЕТПР і торгівлі квотами на викиди парникових газів, підвищує економічну оцінку корпоративних екологічних і соціальних стандартів, що створює передумови для добровільного страхування ризиків, пов'язаних з їх низьким рівнем. Кредитний механізм, ставлячи певні кредитні ставки у залежності від наявності певних страхових полісів, стимулює попит на них. Механізм інвестиційного забезпечення корпоративного сталого розвитку, спрямований на максимізацію надходжень від розміщення акцій і зростання їх курсової вартості, сприяє зростанню фінансових можливостей підприємств, необхідних як для реалізації капіталомістких природо-

охоронних заходів, так і для укладання договорів страхування. Аналогічний ефект має запровадження цільового використання надходжень від екологічного податку та інших стимулів бюджетного механізму.

Важливе місце серед чинників формування і функціонування страхового механізму корпоративного сталого розвитку посідає сприятливе інституціональне середовище, що характеризується економічним зростанням, заохочує соціальну відповідальність бізнесу і перешкоджає ухиленню від вимог законодавства. Одним із його позитивних наслідків є розвиток ринку соціально відповідального інвестування, необхідного для здійснення розподільчої функції страхового

механізму. В системі адаптації підприємства до процесів реформування фінансових механізмів екологічне і соціальне страхування виступають інструментами управління ризиками та реалізації стратегії забезпечення корпоративної стійкості. Цим пояснюється віднесення такої системи до числа факторів формування страхового механізму сталого розвитку. Нарешті, неможливо обійти увагою і цільову орієнтацією самих страхових компаній. Лише, якщо в її основу покладено принципи сталого страхування, можна розраховувати на якісно нові відносини між страховиками та страхувальниками з приводу забезпечення корпоративної стійкості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Страховий механізм забезпечення корпоративної стійкості не є поняттям тотожним сталому страхуванню. Він являє собою динамічну складову системи фінансових механізмів, яка забезпечує збалансований корпоративний розвиток в економічному, екологічному і соціальному вимірах шляхом застосування оптимальної комбінації форм, видів, методів, інструментів та важелів страхування. На рівні узагальнених класи-

фікаційних груп його структурними одиницями, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії, є комплекс видів екологічного і соціального страхування, тарифна політика, заснована на аналізі потенційних небезпек, пов'язаних із низькими показниками корпоративного розвитку у всіх його вимірах, альтернативний трансфер ризику (ART), а також соціально відповідальне інвестування капіталу страхових компаній.

Страховий механізм корпоративної стійкості в Україні знаходиться на початку багатостадійного процесу формування. Його результативність залежить від взаємодії комплексу факторів (правової бази, інших фінансових механізмів, інституціонального середовища і корпоративних систем адаптації, зрілості ринку соціально відповідального інвестування та дотримання принципів сталого страхування). Вони стимулюють формування якісно нових відносин між страховиками та страхувальниками з приводу забезпечення корпоративної стійкості. Подальші дослідження мають визначити оптимальні корпоративні стратегії адаптації до відповідних трансформацій страхового ринку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. PSI. Principles for Sustainable Insurance [Electronic resource] // UNEP Finance Initiative. – Mode of access: <https://www.unepfi.org/psi>
2. Сааджан И.А. Тарифы при страховании экологических рисков: подходы, схемы, обусловленность / И.А. Сааджан // *Економічні інновації*. – 2011. – Вип. 44. – С. 239–246.
3. Wieczorek-Kosmala M. Innovative Design of Insurance Risk Transfer – a Corporate Perspective / M. Wieczorek-Kosmala // *Managing and Modeling of Financial Risks*. Ostrava: Book of Proceedings from 5th International Scientific Conference. – 2010. – P. 453 – 462.
4. Ecological Viability or Liability? Insurance System Responses to Climate Risk / L. Phelan, R. Taplin, A. Henderson-Sellers, G. Albrecht // *Environmental Policy and Governance*. – 2011. – Vol. 21, Iss. 2. – P. 112 – 130.
5. Рогач С.М. Екологічне страхування як інституційна форма економічних відносин /С.М. Рогач // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства (Економічні науки)*. – 2012. – Вип. 125. – С. 236–245.
6. Vávrová E. Insurance conditions for environmental liability [Electronic resource] / E. Vávrová // *Acta academica karviniensia* – 2011. – Vol. 1. – P. 111 – 121. – Mode of access: <http://www.opf.slu.cz/aak/2011/01/vavrova.pdf>
7. The global state of sustainable insurance. Understanding and integrating environmental, social and governance factors in insurance [Electronic resource] // UNEP Finance Initiative. – Mode of access: <http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/global-state-of-sustainable-insurance.pdf>
8. Cox P. Pension Funds and Corporate Social Performance: An Empirical Analysis / P. Cox, S. Brammer, A. Millington // *Business & Society*. – 2008. – Vol. 47, No 2. – P. 213 – 241.
9. Cox P. Is Corporate Social Performance a Criterion in the Overseas Investment Strategy of US Pension Plans? / P. Cox, M. Schneider // *Business & Society*. – 2010. – Vol. 49, No 2. – P. 252 – 289.
10. Статистика страхового ринку України [Електронний ресурс] // Нацкомфінпослуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>
11. Розпорядження державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09.07.2010 р. № 565 «Про затвердження характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування» // *Офіційний вісник України*. – 2010. – № 90. – Ст. 3186, код акта 53553/2010. – С. 42.
12. The role of the insurance industry in environmental policy in the Nordic countries / [Ahvenharju S., Gilbert Y., Ilman J., Lunabba J.]. – Oslo : Nordic Innovation, 2011. – 64 p.
13. Monti A. Environmental Risks and Insurance. A comparative analysis of the role of insurance in the management of environment – related risks. [Electronic resource] / A. Monti // *OECD Report*. – Mode of access: <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/1939368.pdf>

14. Insurance Europe Statistics N°50: European Insurance in Figures, December 2014. [Electronic resource] // Insurance Europe aisbl. – Mode of access: <http://www.biztositasizemle.hu/files/201501/statisticsno50europeaninsuranceinfigures.pdf>

REFERENCES

1. Principles for Sustainable Insurance. Site of UNEP Finance Initiative. www.unepfi.org. Retrieved from <https://www.unepfi.org/psi>
2. Saadzhan, I.A. (2011). Tarify pri strahovanii jekologicheskikh riskov: podhody, shemy, obuslovlennost' [Tariffs at insurance of ecological risks: approaches, charts, conditionality]. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovations*, issue 44, 239 – 246 [in Russian].
3. Wieczorek-Kosmala, M. (2010). Innovative Design of Insurance Risk Transfer – a Corporate Perspective. Managing and Modeling of Financial Risks. Book of Proceedings from 5th International Scientific Conference, (pp. 453 – 462). Ostrava.
4. Phelan, L., Taplin, R., Henderson-Sellers A., Albrecht, G. (2011) Ecological Viability or Liability? Insurance System Responses to Climate Risk. *Environmental Policy and Governance*, vol. 21, issue 2, 112 – 130.
5. Rohach, S. M. (2012). Ekolohichne strakhuvannia iak instytutsijna forma ekonomichnykh vidnosyn [Environmental insurance as an institutional form of economic relations]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva (Ekonomichni nauky) – Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture (Economic sciences)*, issue 125, 236 – 245 [in Ukrainian].
6. Vávrová, E. (2011). Insurance conditions for environmental liability. *Acta academica karviniensia*, vol. 1, 111 – 121. Retrieved from <http://www.opf.slu.cz/aak/2011/01/vavrova.pdf>
7. The global state of sustainable insurance. Understanding and integrating environmental, social and governance factors in insurance. Site of UNEP Finance Initiative. www.unepfi.org. Retrieved from <http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/global-state-of-sustainable-insurance.pdf>
8. Cox, P., Brammer, S., Millington, A. (2008) Pension Funds and Corporate Social Performance: An Empirical Analysis. *Business & Society*, vol. 47, issue 2, 213 – 241.
9. Cox, P. & Schneider, M. (2010) Is Corporate Social Performance a Criterion in the Overseas Investment Strategy of US Pension Plans? *Business & Society*, vol. 49, issue 2, 252 – 289.
10. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy. Sajt natsional'noi komisii, scho zdijsniuie derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh [Statistics of the insurance market of Ukraine. Site of National Committee for Financial Services Markets Regulation]. nfp.gov.ua. Retrieved from <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>
11. Rozporiadzhennia derzhavnoi komisii z rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh Ukrainy «Pro zatverdzhennia kharakterystyky ta klasyfikatsijnykh oznak vydiv dobrovil'noho strakhuvannia» № 565 vid 09.07.2010 [Order of the State Committee for Financial Services Markets Regulation «On Approval of specifications and classifications types of voluntary insurance» No 565 dated 09.07.2010]. (2010). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 90, article 3186, p. 42 [in Ukrainian].
12. Ahvenharju, S., Gilbert, Y., Illman, J., Lunabba, J. (2011). *The role of the insurance industry in environmental policy in the Nordic countries*. Oslo: Nordic Innovation Publ.
13. Monti, A. (2002). *Environmental Risks and Insurance. A comparative analysis of the role of insurance in the management of environment – related risks*. OECD Report. Retrieved from <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/1939368.pdf>
14. Insurance Europe Statistics N°50: European Insurance in Figures, (2014). www.insuranceeurope.eu. Retrieved from <http://www.biztositasizemle.hu/files/201501/statisticsno50europeaninsuranceinfigures>

Одержано 14.09.2015 р.